

ISPAN TILIDAGI TOPONIMLARNING MORFOLOGIYASI

Ilmiy rahbar

O'tkir Burxonov

Ganiyeva Shaxrizoda

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: Ispan tilidagi toponimlarning morfologiyasi bu joy nomlarining tuzilishi, shakllanishi va lingvistik tarkibiy qismlarii o'rganadi. Ispan tilidagi toponimlarda ko'pincha geografik xususiyatlarni, tarixiy voqealar, shaxsiy nomlar yoki madaniy ta'sirlar aks ettiriladi. Morfologik jihatdan ularni prefikslar, qo'shimchalar, ildizlar va birikmalar nuqtai nazaridan tahlil qilish mumkin, bu ularning semantik va fonologik xususiyatlariga hissa qo'shadi. Ispan toponimlarining morfologiyasini o'rganish nafaqat ispan tilini tushunishni yaxshilaydi, balki bu nomlar kelib chiqqan mintaqalarning tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstlari haqida ham tushuncha beradi. Ushbu maqolada joy nomlarini morfologik jihatdan tahlil qilish va tasniflashning tizimli yondashuvlarni ko'rishingiz mumkin shu bilan birga bu onomastika va tilshunoslikning kengroq sohasiga kirib borishga ham yordam beradi.

Keywords: toponimlar, ispan tili, morfologiya, joy nomlari, qo'shimchalar, prefikslar.

Toponimlar yoki joy nomlari lingvistik va madaniy o'ziga xoslikning muhim jihati bo'lib, nafaqat mintaqa geografiyasini, balki uning tarixi, an'analari va ijtimoiy tuzilmalarini ham aks ettiradi. Ispan tilida toponimlar morfologik tahlil qilish uchun chuqur tahlil qilishni taqdim etadi, chunki ular turli shakllar, tuzilmalar va birikmalarni namoyish etadi. Ispan toponimik morfologiyasini o'rganish joy nomlarining ildizlar, prefikslar, qo'shimchalar va birikmalar kabi lingvistik elementlar orqali qanday shakllanishi, o'zgartirilishi va tasniflanishini tushunishga qaratilgan. -al, -ero, -osa kabi qo'shimchalar va -illo yoki -ito kabi kichraytiruvchi qo'shimchalar joylarning hajmi, egalik huquqi yoki xarakterli xususiyatlarda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, ispan toponimlari ko'pincha tarixiy voqealar, shaxsiy nomlar, kasblar yoki tabiiy xususiyatlardan kelib chiqadi, bu ularning morfologik o'rganishini ham lingvistik jarayonlarni, ham madaniy kontekstlarni tushunish uchun juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ispan joy nomlarining morfologik tahlilini o'rganish orqali tadqiqotchilar til, geografiya va ijtimoiy tarix o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berishlari, onomastika, leksikologiya va tarixiy tilshunoslikda kengroq tadqiqotlarga hissa qo'shishlari mumkin.

Asosiy qism

1. Ispan toponimlarining morfologik tuzilishi

Ispan toponimlari turli xil morfologik tuzilmalarni namoyish etadi, ularni keng miqyosda oddiy va murakkab shakllarga ajratish mumkin. Oddiy toponimlar odatda geografik xususiyatni bildiruvchi bitta ildiz so'zdan iborat, masalan, Río (daryo), Monte (tog') yoki Playa (plyaj). Murakkab toponimlar esa qo'shimchalar, hosilalar yoki prefikslar va qo'shimchalarni qo'shish orqali hosil bo'ladi. Masalan, Villanueva villa (shahar) va nueva (yangi) so'zlarini birlashtiradi, Robledo esa roble (eman) so'zidan -edo qo'shimchasi bilan olingan bo'lib, eman daraxtlari bilan tavsiflangan joyni bildiradi. Ispan joy nomlarining morfologik tarkibini tushunish tilning geografik, tarixiy va madaniy ma'lumotlarni qanday kodlashini tushunishga imkon beradi³¹.

2. Prefikslar va qo'shimchalardan foydalanish

Prefikslar va qo'shimchalar ispan toponimiyasida ayniqsa muhimdir. -al, -ero, -osa, -illo va -ito kabi qo'shimchalar turli semantik nuanslarni ifodalaydi:

-al ko'pincha mo'l-ko'lchilikni bildiradi, masalan, Olival (zaytunzor).

-ero kasb yoki munosabatni bildirishi mumkin, masalan, Panadero (non bilan bog'liq joy).

-illo yoki -ito kabi kichraytiruvchi qo'shimchalar kichiklik yoki mehr-muhabbatni bildiradi, masalan, Pueblito (kichik qishloq).

Prefikslar, kamroq tarqalgan bo'lsa-da, joylashuv yoki tavsiflovchi xususiyatlarni bildirishi mumkin, masalan, San- in San Sebastián, bu joy bilan bog'liq avliyoning ismini bildiradi. Ushbu qo'shimchalarning morfologik tahlili tilshunoslarga toponimlarni tasniflash va ularning shakllanishi ortidagi tarixiy yoki ijtimoiy omillarni tushunish imkonini beradi.

3. Shaxsiy ismlar va tarixiy voqealardan kelib chiqqan toponimlar

Ispaniya toponimlarining katta qismi shaxsiy ismlar yoki tarixiy voqealardan kelib chiqadi. Masalan, Fernández de la Vega oilaviy yoki olijanob nasl-nasabni, Batalla del Ebro esa tarixiy jangni xotirlaydi. Morfologik jihatdan, bu nomlar ko'pincha atoqli otlarni lokal belgilar bilan birlashtirib, tarixiy va madaniy xotirani kodlovchi murakkab toponimlarni yaratadi. Ushbu morfologik tuzilmalarni o'rganish ispan tilida so'zlashadigan mintaqalarda til, o'ziga xoslik va tarixning kesishishi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi.

4. Semantik va fonologik mulohazalar

Toponimlardagi morfologiya semantika va fonologiya bilan chambarchas

³¹ Menéndez Pidal, R. Toponimia prerrománica hispana. (Classic work on historical Spanish toponyms and their origins).

bog'liq. Qo'shimcha yoki ildizni tanlash ko'pincha ma'noni aks ettiradi, fonologik tuzilishga esa mintaqaviy lahjalar yoki tarixiy tovush o'zgarishlari ta'sir qilishi mumkin. Masalan, Guadalquivir arabcha Vadi al-Kabir (buyuk daryo) dan kelib chiqqan bo'lib, tarixiy aloqaning ham morfologiyaga, ham fonologiyaga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. Ushbu naqshlarni tanib olish tilshunoslarga joy nomlarining evolyutsiyasini kuzatishga va lingvistik moslashuv jarayonlarini tushunishga yordam beradi.

5. Madaniy va geografik ahamiyat

Va nihoyat, ispan toponimlarining morfologiyasi ko'pincha madaniy va geografik voqelikni aks ettiradi. Shaharlar, daryolar va tog'larning nomlari tabiiy muhitni (Sierra Nevada - qorli tog 'tizmasi), qishloq xo'jaligi amaliyotlarini (Olival - zaytunzor) yoki ijtimoiy tuzilmalarni (Villanueva - yangi shahar) ochib berishi mumkin. Morfologik naqshlarni tahlil qilish orqali tadqiqotchilar tilni ijtimoiy tarix va madaniy o'ziga xoslik bilan bog'lashlari mumkin, bu esa toponimlarning xaritada oddiy yorliqlardan tashqari muhimligini ta'kidlaydi³².

Diskussiya

Ispan tilidagi toponimlarning morfologiyasi lingvistik tuzilish, tarixiy evolyutsiya va madaniy ifodaning boy kesishmasini ifodalaydi. Onomastika, morfologiya va sotsiolingvistika sohalaridagi olimlar toponimlarning nafaqat geografik yorliqlar, balki ijtimoiy va tarixiy ma'lumotlarni kodlovchi lingvistik artefaktlar sifatida ham ahamiyatini uzoq vaqtdan beri ta'kidlab kelishgan. Garsiya (2018) ga ko'ra, joy nomlarining morfologik komponentlari - masalan, qo'shimchalar, prefikslar va ildiz morfemalari - "madaniy o'ziga xoslik va geografik idrokning lingvistik belgilari" bo'lib xizmat qiladi. Bu nuqtai nazar morfologiya nafaqat strukturaviy, balki chuqur ramziy bo'lib, jamoalarning o'z atrof-muhitini qanday tushunishi va unga qanday munosabatda bo'lishini aks ettiradi, degan fikrni anglatadi. Bundan tashqari, Lopes va Ramirez (2020) ispan toponimlarida hosila qo'shimchalaridan samarali foydalanish ma'no noziklashishi va mahalliyashtirilishining asosiy mexanizmi ekanligini ta'kidlaydilar. Masalan, kichraytiruvchi qo'shimchalar (-ito/-illo) ko'pincha nafaqat hajmni, balki joyga tanishlik yoki mehrni ham ko'rsatadi, bu ispan tilidagi kengroq morfologik naqshlar bilan aks sado beradigan hodisa. Ularning

³² Vakhidova, A. (2025). "Anthroponyms and Toponyms in the Spanish-Speaking World: Cultural Overview." *Central Asian Journal of Academic Research*, 3(5 Part 2), 180–183. (Discusses cultural, linguistic influences on toponyms).

tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bu qo'shimchalar toponimlarning semantik qatlamlanishiga hissa qo'shadi, bu esa ma'ruzachilarga morfologik tanlovlar orqali nozik baholash va hissiy o'lchamlarni ifoda etish imkonini beradi.

Strukturaviy mulohazalardan tashqari, Martinez (2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar toponimlar ichida, ayniqsa murakkab lingvistik aloqaga ega mintaqalarda kodlangan tarixiy dinamikani ta'kidlaydi. Ko'pgina ispan joy nomlari asrlar davomida madaniy almashinuvni aks ettiruvchi arab, bask yoki mahalliy tillarning izlarini o'z ichiga oladi. Ta'sirlarning bu aralashmasi morfologik tahlilni tarixchilar va tilshunoslar uchun ayniqsa qimmatli qiladi, chunki joy nomlari o'tmishdagi o'zaro ta'sirlar, fathlar va migratsiyalarning dalillarini saqlaydigan lingvistik qazilmalar bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Navarra (Pamplona), Extremadura (Alburquerque), Murcia (Cartagena) va Asturias (Oviedo) kabi mintaqalardan jami 500 ta toponim tahlil qilindi, ular vakillik ma'lumotlari uchun shahar va qishloq hududlarini qamrab oldi.

Morfologik segmentatsiya ildizlar, prefikslar va qo'shimchalarni aniqlaydi.

Bosqichlar va misollar:

1. Ildiz morfemalarini aniqlash

-Cerro del Águiladagi Cerro (tepalik)

-Vallehermosodagi Valle (vodiy)

2. Qo'shimchalarning tasnifi

-edo qo'shimchasi (mo'l-ko'lchilikni bildiradi) → Robledo (ko'p eman daraxtlari bo'lgan joy)

-al qo'shimchasi → Moral (tutzor)

Kichiklashtiruvchi qo'shimcha -ico → Püeblico (kichik qishloq)

-Villa- prefiksi → Villafranca (erkin shahar)

3. Murakkablashtirish tahlili

-Cartagena = Carthago (tarixiy ildiz) + mahalliy qo'shimcha moslashuvi

-Medina del Campo = Medina (shahar) + del Campo (dala)

4. Semantik talqin

-Torrelavega torre (minora) + la vega (unumdor tekislik) ni birlashtiradi, bu tarixiy va geografik xususiyatlarni ko'rsatadi.

-Pamplona qadimgi Rim aholi punktini aks ettiradi, madaniy va tarixiy kontekstni ko'rsatadi³³.

Metodologiya

³³ Vakhidova, A. A. (2025). Traces of Arabic in Modern Spanish Toponymy. Academic Research in Modern Science (Explores historical influences of Arabic on Spanish place names).

Mazkur tadqiqotda ispan tilidagi toponimlarning morfologik tuzilishi lingvistik va onomastik yondashuvlar asosida o'rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini Eugenio Coseriuning funksional tilshunoslik qarashlari hamda Dolores Corbellaning ispan toponimiyasi bo'yicha ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, Rafael Lapesaning ispan tili tarixiy morfologiyasiga oid nazariyalaridan foydalanildi. Tadqiqotda sinxron va diaxron tahlil metodlari parallel ravishda qo'llandi. Sinxron tahlil orqali zamonaviy ispan tilida faol qo'llanayotgan geografik nomlarning morfologik modeli o'rganildi. Diaxron yondashuv esa toponimlarning tarixiy shakllanish bosqichlarini aniqlash imkonini berdi. Ayniqsa, arab va lotin tillaridan kirib kelgan morfemalarning hozirgi ispan toponimiyasidagi izlari maxsus tahlil qilindi. Masalan, "Guadal-" komponentining arabcha "wadi" so'zidan shakllanganligi morfologik va etimologik jihatdan tekshirildi. Tadqiqot materiali sifatida Madrid, Barcelona, Sevilla va Granada kabi shahar nomlari hamda gidronim va oronimlar tanlab olindi. Toponimlarni saralashda ularning morfologik jihatdan mahsuldorligi va tarixiy qatlamga mansubligi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Analitik bosqichda toponimlar morfemik segmentatsiya usuli asosida tarkibiy qismlarga ajratildi. Har bir nomning o'zak va affiksalar komponentlari aniqlanib, ularning semantik yuklamasi izohlandi. Masalan, "-ez", "-al", "-era", "-illa" kabi morfologik birliklarning geografik nom hosil qilishdagi funksiyasi qiyosiy tahlil qilindi. Shu jarayonda derivatsion morfologiya tamoyillaridan keng foydalanildi. Tadqiqot davomida korpus tahlili metodidan ham foydalanildi. Ispan tilidagi elektron geografik ma'lumotlar bazasi asosida toponimlarning eng ko'p uchraydigan morfologik modellari ajratib olindi. Bu metod orqali affikslarning mahsuldorlik darajasi va ularning hududiy tarqalishi statistik jihatdan aniqlandi. Shuningdek, lingvomadaniy tahlil yordamida toponimlarning xalq tarixi, diniy qarashlar va etnik omillar bilan bog'liqligi ochib berildi. Jumladan, katolik madaniyatining ta'siri natijasida shakllangan "San", "Santa" komponentli toponimlar alohida guruh sifatida o'rganildi. Bu esa ispan tilidagi geografik nomlarning nafaqat morfologik, balki madaniy qatlamini ham yoritishga xizmat qildi.

Results

Tahlil natijalari ispan tilidagi toponimlarning morfologik qurilishi hududiy, tarixiy va semantik omillar bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida ayrim morfologik modellar ma'lum geografik hududlarda faolroq qo'llanishi aniqlandi. Masalan, Granada va Almería kabi janubiy hudud toponimlarida arab tiliga xos prefiks va fonetik elementlarning saqlanib qolganligi kuzatildi. Bu esa tarixiy til kontaktlarining hozirgi toponimik tizimda ham davom etayotganini tasdiqlaydi. Morfologik segmentatsiya jarayonida ko'plab toponimlarda tabiiy obyektlarni ifodalovchi komponentlar

faol qatnashishi aniqlandi. Xususan, “monte”, “rio”, “campo”, “fuente” kabi leksemalar bilan yasalgan nomlar relyef va tabiat bilan bog‘liq semantik ma’no yuklash vazifasini bajargan. Bu holat ispan xalqining geografik muhitni nomlashda tabiat omiliga katta ahamiyat berganini ko‘rsatadi. Tadqiqot davomida antroponim asosida shakllangan toponimlar ham alohida guruh sifatida ajratildi. Ayniqsa, tarixiy shaxslar yoki diniy arboblarning nomi bilan bog‘liq joy nomlari ispan tilida keng tarqalganligi kuzatildi. Masalan, San Lorenzo de El Escorial kabi nomlarda diniy va shaxs nomining birikishi natijasida murakkab morfologik struktura yuzaga kelgan.

Fonetik-morfologik tahlil natijasida ayrim toponimlarda qisqarish va fonetik moslashuv hodisalari mavjudligi aniqlandi. Bu holat ayniqsa qadimgi lotincha shakllarning zamonaviy ispan talaffuziga moslashishi jarayonida kuzatildi. Tadqiqot materiallari ayrim geografik nomlarda tarixiy morfemalar semantik jihatdan faol bo‘lmasa-da, shakliy jihatdan saqlanib qolganligini ko‘rsatdi. Shuningdek, korpus ma’lumotlari asosida eng ko‘p uchraydigan morfologik model “asos + suffiks” shakli ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, joyning tabiiy xususiyati yoki tarixiy vazifasini ifodalovchi suffikslarning yuqori mahsuldorligi qayd etildi. Tadqiqot natijalari ispan tilidagi toponimik tizim muntazam morfologik qonuniyatlarga ega ekanligini va bu tizim tarixiy taraqqiyot davomida shakllangan murakkab lingvistik qatlamlarni o‘zida mujassamlashtirishini ko‘rsatdi.

Xulosa

Ispan toponimlarining morfologik tahlili shuni ko‘rsatadiki, joy nomlari shunchaki geografik yorliqlardan ko‘ra ko‘proq narsani anglatadi; ular tarixiy, madaniy va ijtimoiy ma’lumotlarni kodlovchi lingvistik artefaktlardir. Ushbu tadqiqot Ispaniya toponimlarini oddiy va murakkab shakllarga ajratish mumkinligini ko‘rsatdi, ular ko‘pincha qo‘shimchalar, hosilalar va prefikslar va qo‘shimchalardan foydalanish orqali hosil bo‘ladi. -al, -edo va kichraytiruvchi qo‘shimchalar (-ito, -ico) nafaqat jismoniy yoki ekologik xususiyatlarni ko‘rsatibgina qolmay, balki tanishlik, mo‘llik yoki ahamiyat kabi semantik nuanslarni ham ifodalaydi. Arab, kelt, rim va mahalliy ta’sirlarni, shuningdek, mahalliy dialektal moslashuvlarni aks ettiruvchi mintaqaviy va tarixiy o‘zgarishlar ham kuzatildi. Bu naqshlar til, geografiya va madaniy o‘ziga xoslik o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni ta’kidlaydi, toponimlardagi morfologik tuzilmalar tarixiy joylashuv, lingvistik aloqa va ijtimoiy tashkilot izlarini saqlab qolishini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Ispaniya toponimlari lingvistik va madaniy tadqiqotlar uchun boy manba bo‘lib xizmat qiladi. Morfologik tadqiqotlar olimlarga shakllanish, semantik ma’no va mintaqaviy o‘zgarishlardagi naqshlarni ochib berishga imkon beradi, bu esa tilshunoslikdan tashqari tarix,

sotsiologiya va geografiyagacha bo'lgan tushunchalarni beradi. Ushbu tadqiqot natijalari Ispaniyadagi joy nomlarining ko'p qirrali tabiatini tushunishda tizimli morfologik tahlilning muhimligini ta'kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Menéndez Pidal, R. Toponimia prerrománica hispana. (Classic work on historical Spanish toponyms and their origins).
2. de Orueta, L. A Dictionary of Spanish Place Names. Paterna, Valencia: La Imprenta CG, 2022. (A comprehensive dictionary of Spanish toponyms and etymologies).
3. Vakhidova, A. (2025). "Anthroponyms and Toponyms in the Spanish-Speaking World: Cultural Overview." *Central Asian Journal of Academic Research*, 3(5 Part 2), 180–183. (Discusses cultural, linguistic influences on toponyms).
4. Radovich, M. (2016). *Linguocultural Analysis of Toponyms and Demonyms in Bolivian Spanish*. Russian Language Studies. (Morphological and suffix-based analysis in Bolivian Spanish toponymy).
5. Vakhidova, A. A. (2025). Traces of Arabic in Modern Spanish Toponymy. *Academic Research in Modern Science* (Explores historical influences of Arabic on Spanish place names).
7. Martynenko, I. A., & Chesnokova, O. S. (2022). "Hispanic Toponymy of Western Sahara: Stratigraphic and Typological Analysis." *Training, Language and Culture*, 6(1), 75–85. (Linguistic layering and morphological features of Hispanic toponyms).
8. Coromines, J., & Pascual, J. A. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. (Etymological dictionary covering Spanish lexical and place-name origins — includes place-name study methodology).